

Sygn. akt II Ca 652/12

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 10 stycznia 2013 roku

Sąd Okręgowy w Legnicy II Wydział Cywilny Odwoławczy

w składzie następującym:

Przewodniczący:	SSO Sabina Ziser (spraw.)
Sędziowie:	SO Sylwia Kornatowicz SO Robert Figurski
Protokolant:	st. sekr. sąd. Roksana Babiarczyk

po rozpoznaniu w dniu 10 stycznia 2013 roku w Legnicy

na rozprawie

sprawy z powództwa E. C.

przeciwko pozwanej I. D.

o zachówek

na skutek apelacji powódki

od wyroku Sądu Rejonowego w Legnicy

z dnia 19 lipca 2012 roku

sygn. akt I C 290/12

***uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Rejonowemu
w Legnicy do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach instancji odwoławczej.***

Sygn. akt II Ca 652/12

UZASADNIENIE

Powódka E. C. w pozwie skierowanym przeciwko I. D. domagała się zapłaty kwoty 20.000,00 zł z ustawowymi odsetkami i kosztami procesu, tytułem zachowku.

Wyrokiem z dnia 19 lipca 2012r. Sąd Rejonowy w Legnicy oddalił powództwo i zasądził od powódki na rzecz pozwanej kwotę 2.417,00 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa prawnego. W uzasadnieniu swojego stanowiska Sąd pierwszej instancji wskazał, że z treści art. 991 kc wynika, że zachówek przysługuje osobie, która byłaby powołana do spadku z ustawy tymczasem powódka została powołana do spadku o J. O. z ustawy w udziale wynoszącym 1/3 tym samym

nie posiada ona legitymacji czynnej do wystąpienia z powództwem w niniejszej sprawie. Ponadto zgodnie z treścią art. 991 par. 2 kc roszczenie o zachówek kierowane jest przeciwko spadkobiercom a takowym pozwana nigdy nie była, dlatego też nie jest ona legitymowana biernie w niniejszej sprawie. W ocenie Sądu Rejonowego w niniejszej sprawie nie znajduje zastosowania art. 1000 kc gdyż powódka nie należy do kręgu osób uprawnionych z mocy art. 994 kc. Orzeczenie o kosztach procesu wydane zostało na podstawie art. 98 kpc.

Z wyrokiem powyższym w całości nie zgodziła się powódka wnosząc apelację, w której zarzuciła:

- naruszenie prawa materialnego – art. 1000 kc poprzez jego błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie na skutek przyjęcia braku legitymacji procesowej zarówno po stronie powódki, jak i pozwanej,
- sprzeczność istotnych ustaleń Sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego poprzez błędne ustalenie, że powódka nie może dochodzić od pozwanej swojego roszczenia z tytułu zachowku.

Wskazując na powyższe zarzuty powódka domagała się zmiany zaskarżonego wyroku i uwzględnienia powództwa w całości, ewentualnie uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Legnicy.

Sąd Okręgowy zważył co następuje:

Apelacja jest uzasadniona.

Sąd pierwszej instancji przy rozpoznawaniu niniejszej sprawy dopuścił się zarzucanych apelacją uchybień, wskutek czego treść zaskarżonego orzeczenia nie odpowiada prawu i nie może się ostać. Przedstawiona przez ten Sąd interpretacja przepisów kodeksu cywilnego o zachowku jest nietrafna a jej konsekwencją było wydanie nieprawidłowego rozstrzygnięcia. Wbrew bowiem pogładowi prezentowanemu w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, faktyczny spadkobierca czyli osoba, która doszła do dziedziczenia ustawowego lub testamentowego, jest uprawniona do zachowku, jeśli tylko należy do kręgu osób wymienionych w art. 991 par. 1 kc. Stanowisko takie reprezentowane jest zarówno przez przedstawicieli doktryny jak i judykatury (tak: System Prawa Prywatnego T. 10, pod red. B. Kordasiewicza, orz. S.N. z dnia 13.02.2004, II CK, 444/2002, orz. S.N. z dnia 19.10.2007 r., I CNP51/07, W. Borsiak P i P 5/2008, P. Książak - M.P. 6/2008). Użycie przez ustawodawcę w treści tego przepisu słów "byliby powołani do spadku" w treści art. 991 § 1 kc miało bowiem na celu określenie, że zachówek nie przysługuje "zawsze" zstępny czy rodzicom, lecz "tylko wtedy", gdy osoby te dziedziczyłyby z ustawy w danej konkretnej sytuacji. Oparciem dla takiej interpretacji jest treść art. 991 par. 2 kc, który przewiduje, że osoba uprawniona do zachowku może go otrzymać poprzez powołanie do spadku, zapis albo darowiznę. Prawo do zachowku i roszczenie o zachówek przysługują zatem niezależnie od tego czy spadkodawca pozostawił testament czy też następuje dziedziczenie ustawowe. Wynika stąd, że poprzez dojście do dziedziczenia ustawowego osoba wymieniona w par. 1 art. 991 kc nie zostaje automatycznie pozbawiona prawa do zachowku jak to błędnie przyjął Sąd Rejonowy. Osoba taka pozostaje uprawniona do zachowku, ocenie natomiast podlega czy w drodze spadkobrania otrzymała cały należny jej zachówek. Jeżeli nie to osobie takiej przysługuje roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku a jeżeli w wyniku dziedziczenia, zapisu czy darowizny uzyskała korzyść mniejszą niż należny jej zachówek, to przysługuje jej roszczenie o uzupełnienie sumy potrzebnej do pokrycia zachowku. Stanowisko takie zaprezentował Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 13 lutego 2004r. II CK 444/02, OSP 2007, nr 4 poz.51, wskazując, że „jeżeli uprawniony do zachowku, dziedziczący z ustawy wspólnie z innymi osobami, nie otrzymał należnego mu zachowku, ma przeciwko współspadkobiercom roszczenia o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia.” W tych okolicznościach przyjąć należy wbrew stanowisku Sądu Rejonowego, że powódce jako spadkobiercy ustawowemu przysługuje roszczenie o zachówek a w konsekwencji jest legitymowana biernie do wystąpienia z takim żądaniem na drogę postępowania sądowego.

Rzeczywiście w pierwszej kolejności roszczenie o zachówek kierowane jest przeciwko spadkobiercom. Jednakże w art. 1000 par. 1 kc ustawodawca wprowadził subsydiarną odpowiedzialność obdarowanych, która dochodzi do skutku w przypadku, gdy uprawniony nie może otrzymać od spadkobiercy należnego mu zachowku. Stanowisko takie wynika

również z wyroku Sądu Najwyższego z dnia 30.01.2008r. III CSK 255/07, OSNC 2009/3/47, zgodnie z którym „jeżeli spadkodawca dokonał darowizny wyczerpującej cały spadek, uprawniony do zachowku może dochodzić od obdarowanego roszczenia o zachówek w granicach określonych w art. 1000 kc”. Niemożność otrzymania zachowku od spadkobiercy zachodzi między innymi w sytuacji gdy ów spadkobierca sam jest uprawniony do zachowku a również nie otrzymał go żadnej postaci. Z akt sprawy I Ns 791/11 wynika, że Sąd Rejonowy w Legnicy postanowieniem z dnia 25 stycznia 2012r. oddalił wnioski o dział spadku po J. O. ustalając, że nie pozostał po niej żaden majątek spadkowy, jak również spadkodawczyni nie dokonała darowizn na rzecz spadkobierców, które podlegałyby zaliczeniu na poczet spadku. Żaden ze spadkobierców ustawowych nie otrzymał zatem należnego mu zachowku w żadnej postaci. Jak zostało w tej sprawie ustalone jedyny majątek J. O. przeniosła na podstawie umowy darowizny z dnia 19 sierpnia 2008r. na rzecz wnuczki I. D..

Z treści art. 1000 par. 1 kc wynika, że zachowku można żądać od osoby, która otrzymała od spadkodawcy darowiznę doliczoną do spadku. Rozwiązanie takie jest logicznym następstwem przyjęcia zasady doliczania do substratu zachowku określonych darowizn. Brak takiej regulacji czyniłby ochronę uprawnionych do zachowku iluzoryczną. Spadkodawca mógłby bowiem obejść przepisy o zachowku dokonując darowizn na rzecz osób, które zamierzał powołać do spadku. Instytucja doliczenia darowizn do spadku występuje zarówno przy zachowku jak i przy dziale spadku jednak w tym drugim przypadku zasady doliczania są częściowo odmienne niż przy zachowku. Dochodzi do ich zaliczenia bowiem jedynie przy dziedziczeniu ustawowym. Przy doliczaniu darowizn na schedę spadkową bierze się pod uwagę tylko darowizny dokonane na rzecz spadkobierców uczestniczących w dziale a nie uwzględnia się darowizn uczynionych na rzecz innych osób. Spadkodawca może dokonać darowizny zwalniając ją od obowiązku doliczenia na schedę spadkową. W przypadku zachowku natomiast doliczanie darowizn jest obligatoryjne a ponadto zaliczeniu na schedę spadkową podlegają darowizny uczynione nie tylko na rzecz spadkobierców, ale i na rzecz osób trzecich (art. 994 kc).

W ocenie Sądu Okręgowego pojęcie darowizny podlegającej zaliczeniu na spadek w sprawie o zachówek należy zatem rozumieć tak jak to czyni ustawodawca w art. 993 i 994 kc. Doliczenia dokonuje sąd rozpoznający sprawę przeciwko określonemu pozwanemu i skoro uzna, że darowizna została dokonana przez mniej niż 10 laty do doliczy ją do spadku będącego postawą ustalenia wysokości należnego zachowku a osoba, która ją otrzymała będzie legitymowaną biernie w sprawie o zachówek.

Reasumując zatem stwierdzić należy, że wbrew temu co przyjął Sąd pierwszej instancji system zachowku może w konkretnych okolicznościach chronić faktycznego spadkobiercę przed znikomą wartością majątku spadkowego w sytuacji gdy spadkobierca jest równocześnie wymieniony w art. 991 par. 1 kc jako uprawniony do zachowku, zaś spadkodawca dokonał za życia darowizny podlegającej doliczeniu do spadku na mocy art. 993 kc. Skoro powódka jest spadkobiercą ustawowym i osobą uprawnioną do zachowku z mocy art. 991 par. 1 kc w zw. z art. 931 par. 1 kc a na skutek darowizny dokonanej przez spadkodawczynię przed śmiercią nie otrzymała ona w rzeczywistości należnego jej zachowku, w wysokości połowy wartości udziału spadkowego, to taki stan usprawiedliwia co do zasady roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej. Skoro nie może go skierować przeciwko pozostałym współspadkobiercom to z roszczeniem o zapłatę ma prawo wystąpić przeciwko obdarowanej – pozwanej na podstawie art. 1000 kc. Z tych też względów Sąd Rejonowy niezasadnie oddalił powództwo wytoczone w niniejszej sprawie, a co najmniej przedwcześnie, w wyniku błędnego uznania braku po obu stronach legitymacji procesowej. Wskutek tego błędu Sąd pierwszej instancji nie przystąpił do zbadania przesłanek z art. 1000 kc i nie przeprowadził w tym zakresie postępowania dowodowego. W ten sposób Sąd nie rozpoznał istoty sprawy, co uzasadnia wnioski apelacji o uchylenie zaskarżonego wyroku celem ponownego zbadania przedmiotu sporu, zgodnie z art. 386 par. 4 kpc.

Orzekając ponownie Sąd Rejonowy w pierwszej kolejności ustali czynną wartość spadku, do której z mocy art. 993-995kc dolicza się określone darowizny. Następnie przy ocenie przesłanek przepisu art. 1000 kc zbada kwestię granic wzbogacenia obdarowanego oraz rozstrzygnie co do zasady i w zakresie wysokości o żądaniu pozwu oraz kosztach procesu, w tym za instancję odwoławczą zgodnie z treścią art. 108 par. 2 kpc.

Mając powyższe na uwadze Sąd Okręgowy orzekł jak na wstępie.